

РЕЦЕНЗІЇ, ВІДГҀУКИ, ХРОНІКА

Василь ПАХАРЕНКО

**«СЕРЦЕ РВАЛОСЯ,
СМІЯЛОСЬ,
ВИЛИВАЛО МОВУ...»**

*[Цепа Олександра. Образ
автора в поезії Тараса
Шевченка до заслання. –
Кіровоград: ПП «Центр
оперативної поліграфії
«Авангард», 2014. – 252 с.]*

Треба мати неабияку сміливість, аби зважитися на написання монографії про творчість Тараса Шевченка сьогодні, коли вже маємо чимало ґрунтовних, багатоаспектних, приурочених до двохсотлітнього ювілею поета праць про нього найавторитетніших вітчизняних інтелектуалів – Ю. Барабаша, І. Дзюби, В. Смілянської, Г. Клочека, Є. Нахліка, Л. Генералюк та ін.

Авторка таку сміливість виявила, й цілком доречно. Насамперед, вона слушно обрала аспект – образ автора. Попри першість І. Франка в постановці цієї проблеми, та чомусь досі належить до малоактуалізованих у нашому шевченкознавстві. Праці Валерії Смілянської, Б. Рубчака, кількох інших дослідників – скоріше виняток, а не правило. Отже, актуальність рецензованої монографії безсумнівна.

Робота чітко, докладно, умотивовано структурована. Привертає увагу незужитістю і злободенністю ключовий метод – системний аналіз образу автора в шевченківських текстах.

Перший розділ виразно засвідчує докладне вивчення О. Цепкою теоретичних підоснов проблеми образу автора. Дослідниця виокремлює два різні підходи до цієї проблеми (герменевтичний і структурно-семіотичний) та відповідно дві інтерпретації – «традиційну» (або «авторську») і «аванґардну» (або «антиавторську»). Як на мій погляд, така термінологія дещо умовна, принаймні щодо другого підходу. Його логіка остаточно скристалізувалася

аж у посмодерністському світогляді. То, може, й назвати цю інтерпретацію доречніше постмодерністською, чи, конкретніше – деконструктивістською. У всякому разі не думаю, що серед її творців був О. Потебня.

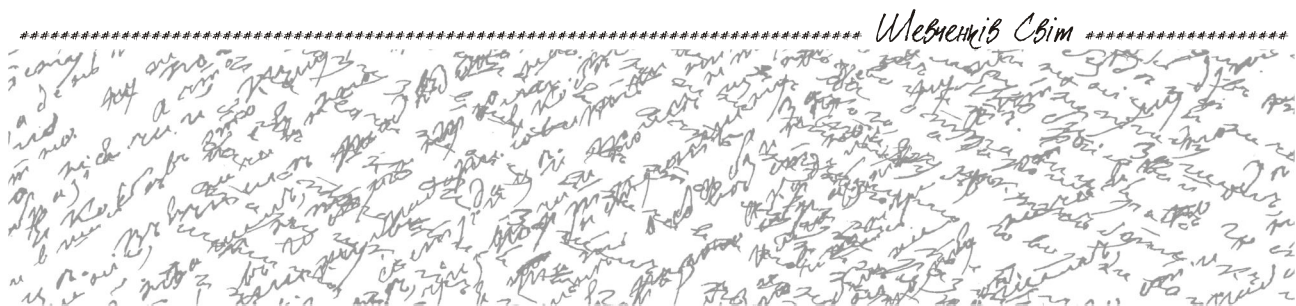
А втім, найголовніше, що дослідниця робить слушні висновки: задля оптимального наукового результату пропонує компроміс обох підходів, інакше кажучи – діалог. Цілком згоден: варто дискутувати не про сам факт авторської присутності у творі (він безсумнівний), а про природу цієї присутності в кожному конкретному випадку, ступінь вияву і роль, що зумовлені індивідуальними особливостями митця, засадами напряду, течії тощо. Одна справа – автор у реалістичному романі, інша – у символістській чи сюрреалістичній поезії (якраз ці два останні стилі й послужили ґрунтом для умовисновків деконструктивістів). Тому, спираючись на аргументи самої авторки, трохи подискутую з нею: не тільки від таланту художника слова залежить, чи зуміє читач побачити автора в тексті, а й від усіх щойно згаданих чинників.

Узагальнюючи різні концепції, пані Цєпа уточнює змістово-формальні показники образу автора: термінологічне позначення, статус у творі, форми вираження тощо. А в підрозділі 1.3. презентує власну концепцію інтегрованого підходу до образу автора в ліриці та ліро-епосі. У підрозділі 1.4. авторка переконливо окреслює ключові етапи інтерпретації постаті й спадщини Т. Шевченка – від М. Драгоманова до «неоміфологізму», який вона сприймає переважно критично.

Ключовими у роботі є 2 і 3 розділи, де авторка пропонує прочитання Шевченкових моделей образів зовнішнього і внутрішнього світу. Аналізуючи образ зовнішнього світу – минулого, сучасного й майбутнього, пані Цєпа цілком слушно виходить із антропоцентризму Шевченкової лірики. Переконливо узагальнює роздуми Ю. Барабаша, В. Яременка, інших дослідників про специфіку історіософії поета. На багатьох прикладах скраво показує Шевченкову здатність виховувати історією. Говорячи про чужинців-поневолювачів у «Кобзарі», авторка цілком слушно і доказово засвідчує відсутність антисемітизму чи будь-яких інших ксенофобій у Шевченка. У другому розділі дослідниця визначає головний Шевченків заповіт – про необхідність національної ідеї як запоруки майбутньої державности України. Доказово аналізує О. Цєпа й витворену Шевченком жіночу та чоловічу картини світу.

Чимало місця відведено дослідженню особливостей авторського самозображення в ліриці поета. Виокремлено чотири основні поштовхи інтенсивного емоційно-творчого реагування митця. Важливо, що дослідниця тримає в полі зору і ті художні засоби, які зумовлюють атмосферу особливої одухотвореності у створюваному Шевченком поетичному світі – це, на її погляд, насамперед персоніфікації й емоційно-оцінні епітети.

В окремих пунктах проаналізовано самооцінку художньо вираженого образу «я», презентовану авторською оцінкою власного творчого кредо (образ «Я-митець», маска «Я-простак») та свого статусу в суспільстві (фольклорно-романтичний образ «Я-убогий сирота-невільник на чужині»). Названо й три мотиви одягання згаданої маски – підняти авторитет літературних учителів; протиставити себе гонителям рідного слова; заявити опозицію захланній імперії.

Та найголовніший, вочевидь, інший мотив – протиставити раціоналістичному інтелектуалізму народну кордоцентричну мудрість. Докладно осмислює авторка Шевченкове «Я-динамічне» – сподівання на майбутнє. Визначає кілька типів очікувань – особистих, творчих, профетичних.

Варто наголосити, що в монографії простежено еволюцію образу автора на всіх етапах і в найрізноманітніших аспектах. Ці спостереження особливо важливі на тлі жвавої дискусії у сучасному шевченкознавстві про те, чи еволюціонував духовно Шевченко, чи просто «мотався» між крайнощами.

Отж, рецензована монографія, попри окремі неточності й недогляди, є завершеним дослідженням, у якому отримано нові, актуальні, науково обґрунтовані результати, що поглиблюють осмислення проблеми образу автора у філологічній науці та в шевченкознавстві зокрема.

